

Jarosław Fischbach

FUNKCJA TURYSTYCZNA JEDNOSTEK PRZESTRZENNYCH
I PROGRAM JEJ BADANIA

LA FONCTION TOURISTIQUE DES UNITÉS SPATIALES
ET LE PROGRAMME DE SON ÉTUDE

1. POJĘCIE FUNKCJI W BADANIACH GEOGRAFICZNYCH

Określenie „funkcja” pochodzi od łacińskiego słowa „functio”, co oznacza czynność, działanie, rolę, zadanie, obowiązek. To znaczenie wyrazu zachowało się w języku potocznym. Natomiast w matematyce pojęcie funkcji określa współzależność między wielkościami zmiennymi, odwzorowanie, przekształcenie. W tym drugim znaczeniu mamy do czynienia z przyporządkowaniem elementom jednego zbioru elementów innego zbioru.

Dla potrzeb badań geograficznych termin „funkcja” został zaadoptowany w końcu ubiegłego stulecia. W 1891 r. F. Ratzel jako pierwszy użył sformułowania funkcja miasta, a pojęcie to zapożyczył z fizjologii. Geografowie przyswajając termin funkcja nawiązywali do kierunku zwanego w metodologii nauk funkcjonalizmem, który rozwinął się głównie w antropologii społecznej i socjologii. Badania socjologiczne polegały m. in. na określeniu funkcji jednostek i grup społecznych w całościowo przyjętym społeczeństwie (A. Suliborski 1983).

Podstawową istotą badań funkcjonalnych w geografii stało się wykrycie specyficznej roli jednostki osadniczej, regionu bądź obszaru w przestrzeni społeczno-ekonomicznej. Rola ta ma bowiem wskazywać, jakie funkcje spełnia miejscowość, obszar bądź region w całym podziale zadań społeczno-gospodarczych kraju.

Badania funkcji w geografii prowadzone są w zróżnicowanych przestrzennie i jakościowo obszarach. Dominują opracowania dotyczące funkcji jednostek osadniczych, a zwłaszcza obszarów miejskich.

J. Webb (1959) pod pojęciem funkcji miasta rozumie każdą działalność społeczno-gospodarczą jednostki osadniczej niezależnie od jej rangi ekonomicznej i przestrzennej. Jest to definicja o charakterze względnym, uzależnionym od przyjętego układu odniesienia. Jednostka osadnicza może pełnić daną funkcję w określonym regionie społeczno-ekonomicznym, lecz funkcji tej nie musi pełnić na poziomie wyższym.

J. Beaujeu-Garnier i G. Chabot (1971) określają funkcje miejskie, w sposób zgodny z koncepcją bazy ekonomicznej. Według nich jest to działalność skierowana na zewnątrz jednostki. Funkcja miasta w takim ujęciu to tylko taka działalność, która jest racją bytu i podstawą rozwoju miasta, która stwarza zasoby niezbędne dla jego egzystencji. W tym przypadku można mówić o funkcjach egzogenicznych, czyli miastotwórczych.

C. Lienau (1970) pojęcie funkcji w geografii osadnictwa rozumie jako położenie osiedla w hierarchicznym systemie powiązań, bądź też jako cel istnienia osiedla i zadań, jakie ono spełnia.

M. Kiełczewska-Zaleska (1969) za funkcje miasta uważa te dziedziny działalności jego mieszkańców, od których zależy życie i rozwój miasta. Do najważniejszych funkcji miasta autorka zalicza te, które nadają mu specyficzną cechę ogniskowania wielu różnorodnych interesów, związków, zajęć itd.

Poza badaniami jednostek osadniczych, prace geograficzne dotyczą również funkcji obszarów i regionów. W pracach tych brak jednak dokładnego zdefiniowania terminu funkcji. Większość autorów pojęcie to rozumie podobnie jak S. Berezowski (1980), który uważa, że termin „funkcja” oznacza rolę, jaką dany obszar (region) spełnia w większej całości przestrzennej (makroregionie, kraju).

W dotychczasowych rozważaniach nad funkcją jednostek przestrzennych geografowie starali się określić ich podstawy społeczno-ekonomiczne, które umożliwiają rozwój, a także określają miejsce w systemie gospodarki narodowej. Badano więc np.: funkcje rolnicze (J. Kostrowicki 1976, W. Stola 1978, 1982, M. Jasiulewicz 1981) i turystyczne jednostek przestrzennych (J. Warszzyńska 1967, 1985, T. Jarowiecka 1975a, b, A. Matczak, A. Suliborski 1984). Analizowano też podstawowe funkcje sieci osadniczej w regionie (W. Maik 1976, R. Koziół 1978).

Istotne znaczenie w rozwoju badań geograficznych nad funkcją obszarów miało sprecyzowanie mierników pozwalających na jej pomiar. Pragnąc określić stopień rozwoju funkcji w jednostce przestrzennej najczęściej posługiwano się liczbą mieszkańców, którzy tę funkcję (czynność) wykonują. Podstawowym miernikiem funkcji miast i regio-

nów stała się analiza struktury zawodowej, stosowana m. in. przez: C. D. Harrisa (1943), L. Kosińskiego (1958), M. Jerczyńskiego (1973), A. Suliborskiego (1976) i wielu innych.

Ważnym miernikiem funkcji może też być wielkość wytworzonej produkcji, liczona w odniesieniu do liczby zatrudnionych, lub w przeliczeniu na użytkowaną powierzchnię (R. Kozioł 1978, W. Stola 1982).

Istotną cechą charakterystyczną przy badaniu funkcji jest też analiza poziomu zainwestowania terenu, mierzona np. wartością inwestycji na 100 km² (W. Stola 1982). Ta sama autorka wykorzystuje również miernik produktywności przemysłu liczonej jako produkcja przemysłowa, rolnicza itd. na km², na 1 zatrudnionego i na 1 mieszkańca.

Wielu autorów m. in. S. Lewiński (1966), C. Lienau (1970), R. Kozioł (1978) dokonywało prób pomiaru funkcji, poprzez badanie dojazdów do pracy. L. Kosiński (1952, 1954) jako miernika użył struktury demograficznej. Często korzystano również z miernika opartego o udział danej funkcji w wytworzonym dochodzie (W. Stola 1982). Badania typów jednostek osadniczych pozwoliły J. Rajmanowi (1965) na pomiar funkcji miast w oparciu o udział użytkowników rolnych i liczby mieszkańców przypadających na 1 budynek.

Większość badań nad funkcjami miejscowości, obszarów i regionów ogranicza się jedynie do rejestracji stanu istniejącego, co w znacznym stopniu obniża ich wartość. Tylko nieliczne prace prezentują ujęcie dynamiczne. A. Werwicki (1970) za funkcje dynamiczne uważa takie, które powodują rozwój terytorialny i ludnościowy osiedli i przeciwstawia im funkcje statyczne, nie przyczyniające się do takiego rozwoju. M. Jerczyński (1973) określa kierunki zmian funkcji oraz ich struktury w miastach Polski, a J. Rajman (1972) wyróżnia typy miast m. in. ze względu na dynamikę zaludnienia.

Przeprowadzona analiza upoważnia do stwierdzenia, że istnieje bardzo duże zróżnicowanie rodzajów funkcji miejscowości i obszarów ze względu na ich znaczenie gospodarcze, przestrzenne, inicjujące itd. Różnorodne są też metody ich badań, wśród których najczęściej zwolenników ma badanie funkcji w oparciu o struktury zatrudnienia.

2. FUNKCJA TURYSTYCZNA MIEJSCOWOŚCI, OBSZARÓW I REGIONÓW

Zachodzące od połowy ubiegłego stulecia zmiany w sieci osadniczej, dokonujące się pod wpływem wzrostu ruchu turystycznego i uzdrowiskowego, wzbudzały zainteresowania geografów.

W latach trzydziestych XX w., w początkowym okresie rozwoju geografii turystyki, nie precyzowano pojęcia funkcji turystycznej. W tym czasie podjęto natomiast próbę zdefiniowania jednostek osadniczych, w których turystyka i wypoczynek zajmowały ważną rolę w życiu społeczno-gospodarczym. Przy formułowaniu definicji miejscowości turystycznych, wypoczynkowych i letnisk uwzględniono przede wszystkim takie elementy, jak: walory turystyczne, zagospodarowanie i ruch turystyczny, dostępność komunikacyjną, a także udział turystyki w strukturze gospodarczej badanej jednostki przestrzennej (E. Trybowska 1938, M. Fularski 1935, S. Leszczycki 1939).

Wraz z rozwojem badań dążono do coraz bardziej precyzyjnego określania jednostek osadniczych o funkcjach turystycznych. S. Markovic (1964) uważał, iż miejscowości o funkcjach turystycznych charakteryzują się tym, iż pokaźna część ich dochodów finansowych pochodzi od przyjeżdżających turystów, co warunkuje egzystencję.

Z kolei P. George (1970) poza zagospodarowaniem turystycznym miejscowości, uwzględnia również jej wyposażenie w urządzenia handlowo-usługowe oraz dobrze rozwinięty system transportowy. J. Beaujeu-Garnier i G. Chabot (1971) za miejscowości pełniące funkcje turystyczne uważają takie, w których przeważająca część ludności przebywa czasowo, mając stałe miejsce zamieszkania gdzie indziej i nie wykonuje w nich żadnej pracy zarobkowej. Jeszcze inaczej definiują miejscowość turystyczną J. Warszńska i A. Jackowski (1978). Do jednostek osadniczych o rozwiniętych funkcjach turystycznych zaliczają oni te, „które ze względu na walory i zagospodarowanie turystyczne oraz dostępność komunikacyjną stanowią punkt docelowy migracji turystycznych” (s. 32).

Większość autorów klasyfikacji funkcjonalnych miast wyodrębnia jednostki osadnicze o funkcjach rekreacyjnych, turystycznych, obsługi przyjezdnych itd. (C. D. Harris 1943, J. Beaujeu-Garnier i G. Chabot 1971).

W toku dalszych badań zaczęto różnicować miejscowości o funkcji turystycznej w zależności od stopnia jej rozwoju oraz jej rangi. Na przykład A. Jackowski (1981) określając funkcję turystyczną miejscowości województwa nowosądeckiego wyróżnił kilka typów jednostek osadniczych będących na różnym etapie rozwoju tej funkcji. Konstruując typologię autor ten uwzględnił warunki środowiska przyrodniczego, uwarunkowania społeczno-gospodarcze, wielkość ruchu turystycznego, a stopień rozwoju funkcji turystycznej miejscowości-

ci uzależnił także od wielkości zagospodarowania turystycznego, a właściwie bazy noclegowej¹.

W typologii tej wyróżniono miejscowości: rolniczo-turystyczne, rolniczo-usługowo-turystyczne, ośrodki wielofunkcyjne oraz uzdrowisko-turystyczne.

Poza jednostkami osadniczymi prowadzono także, choć już w znacznie mniejszym zakresie badania nad funkcją turystyczną i wypoczynkową obszarów i regionów. Pojęcie funkcji turystycznej obszarów i regionów geograficznych w dotychczasowej literaturze nie zostało precyzyjnie i jednoznacznie określone. J. Warszńska i A. Jackowski (1978) uważają, że jednostki przestrzenne, w których turystyka stanowi dominującą formę działalności gospodarczej uznać należy za obszary o funkcji turystycznej.

M. Stalski (1973) stwierdza, że jednostki przestrzenne o rozwiniętej funkcji turystycznej, to obszary, gdzie turyści znajdują pełne zaspokojenie swoich potrzeb rekreacyjnych dzięki właściwemu udostępnieniu i zagospodarowaniu walorów turystycznych. Obszar turystyczny jest samowystarczalny w zakresie obsługi turystów, jest on zróżnicowany przestrzennie, co wyraża się poprzez strefy o odmiennym użytkowaniu, np. strefę usługową, rekreacyjną, penetracji turystycznej itd.

A. Matczak (1982) definiuje pojęcie funkcji wypoczynkowej, jako „szeroko rozumianą działalność społeczno-gospodarczą pełnioną przez określony obszar (region, miejscowość) i jego mieszkańców w celu przywrócenia osobom przybyłym utraconych w wyniku zmęczenia normalnych zdolności psychofizycznych ich organizmu przy wykorzystaniu naturalnych właściwości środowiska geograficznego. Na działalność społeczno-gospodarczą danego obszaru składają się czynności jego stałych i okresowych mieszkańców, różnych instytucji i organizacji działających lub obejmujących swoją działalnością ten teren oraz naturalne zdolności środowiska geograficznego umożliwiające wykonywanie tych czynności” (s. 6).

Dotychczasowe badania nad funkcją turystyczną umożliwiają jej bliższą charakterystykę. Wszyscy autorzy zgodnie podkreślają, iż rozwój funkcji turystycznej obszarów uzależniony jest głównie od walorów środowiska przyrodniczego. J. F. da Costa (1957), P. Bernecker (1962), M. I. Mileska (1963), M. Baud-Bovy (1966) i wielu innych autorów uważa, że obszary te powinny mieć odpowiednie

¹ J. Łoboda i J. Wyrzykowski (1971) zwracali uwagę, że na ogół wielkość bazy noclegowej utożsamia się ze stanem całego zagospodarowania turystycznego. Zakłada się bowiem, że wielkość pozostałych urządzeń bazy turystycznej jest przeważnie proporcjonalna do liczby miejsc noclegowych.

zainwestowanie turystyczne, a ponadto wiele z nich posiada walory antropogeniczne. M. Baud-Bovy (1966) stwierdza, że tereny turystyczne powinny cechować się tradycjami w przyjmowaniu osób przyjeżdżających w celach wypoczynkowych i rekreacyjnych, a także muszą dysponować one zasobami siły roboczej potrzebnej do obsługi przybywających tu turystów.

A. Matczak (1982) i J. Warszńska (1985) podkreślają, że rozwój funkcji turystycznej uzależniony jest także od czynników: społecznych, ekonomicznych, a nawet politycznych. A. Matczak (1982) uważa, że warunkiem koniecznym do pojawienia się, rozwoju i zróżnicowania przestrzennej funkcji wypoczynkowej, poza istniejącymi w osiedlach możliwościami przyjęcia określonej liczby osób na krótkotrwały wypoczynek, jest także odpowiednio duże zapotrzebowanie na taki wypoczynek zgłaszane głównie przez ludność miejską. Według J. Warszńskiej (1985) zmiana postaw społecznych w kierunku zwiększenia potrzeb turystycznych powoduje wzrost naporu ludności ze środowisk zurbanizowanych na obszary turystycznie atrakcyjne. Znajduje to wyraz w powstawaniu nowych układów funkcjonalnych, a tym samym w zmianie struktury przestrzennej obszarów.

T. Jarowiecka (1975a, b) uważa, że nie można mówić o jednolitej funkcji turystycznej, jest ona zróżnicowana w zależności od form ruchu turystycznego. Autorka stwierdza, że indywidualny ruch turystyczny jest tą formą, która obok kolonii dla dzieci i młodzieży pojawia się najwcześniej w obszarach turystycznie nowych, inicjując rozwój funkcji turystycznej. Dopiero wkroczenie na teren kolejnych form ruchu turystycznego stanowi dowód rozwoju tej funkcji. S. Sacha (1978) twierdzi, iż w obszarach, gdzie rozwijają się różne formy turystyki, np. motorowa, wędrowska i uzdrowska, może dojść do kolizji funkcji turystycznych. Autor ten jako pierwszy zwrócił uwagę na powstawanie nowej funkcji satelitarnej w zakresie bazy noclegowej, za przykład podając wsie leżące w gminie tatrzańskiej.

B. Kasperski (1966) badając wielkość i strukturę urzędzeń w miejscowościach i regionach turystycznych stwierdził różną skalę rozwoju tej funkcji. Wyróżnił 4 typy miejscowości o funkcji wypoczynkowej: potencjalnej, ograniczonej, w okresie rozwoju oraz wykształconej.

Analizując dotychczasowe definicje funkcji turystycznej, wypoczynkowej, czy obsługi przyjezdnych stwierdzić można, iż obok różnorodności występują też pewne cechy wspólne. Do jednostek przestrzennych (miejscowości, regionów) pełniących funkcję turystyczną zalicza się powszechnie te, w których turystyka stanowi jedną z form

działalności społeczno-gospodarczej, niezależnie od jej rangi ekonomicznej i przestrzennej. Ranga i stopień rozwoju funkcji turystycznej mogą być bardzo zróżnicowane. W niektórych obszarach może być to funkcja o randze międzynarodowej, w innych o krajowej, regionalnej bądź lokalnej. Jest to funkcja egzogeniczna, czyli przeznaczona dla osób z zewnątrz, przebywających w obszarach turystycznych tylko czasowo. W odróżnieniu od innych funkcji (co jest jej cechą specyficzną) może ona być pełniona przez miejscowość bądź region czasowo, w określonych porach roku (sezonach). Pojawienie się funkcji turystycznej w danym obszarze uzależnione jest od walorów turystycznych (przyrodniczych, antropogenicznych) oraz zapotrzebowania społecznego na wypoczynek i aktywne formy turystyki. Efektem wykształcenia się funkcji turystycznej w jednostce przestrzennej jest zawsze ruch turystyczny, któremu zazwyczaj towarzyszy rozwój bazy turystycznej oraz wzrost dostępności komunikacyjnej.

Należy podkreślić, iż charakter i forma funkcji turystycznej bardzo silnie związana jest z charakterem regionu geograficznego. Będzie się ona charakteryzowała odmiennymi cechami w zależności od strefy krajobrazowej, statusu prawnego terenu itd. Na przykład większość miejscowości i regionów turystycznych o rozwiniętej funkcji turystycznej zaliczana będzie do obszarów polifunkcyjnych, czyli takich, w których turystyka stanowi jedną z form działalności społeczno-ekonomicznej. Natomiast ośrodki sportów zimowych położone wysoko w górach będą obszarami monofunkcyjnymi, podobnie jak większość typowych kąpielisk nadmorskich.

Zazwyczaj funkcja turystyczna jest funkcją dynamiczną, powodującą rozwój terytorialny i ludnościowy jednostek przestrzennych, są jednak pewne odstępstwa od tej reguły, dotyczą one zwłaszcza obszarów prawnie chronionych, np. parków narodowych, parków krajobrazowych oraz rezerwatów. Może być również przypadek zaniku funkcji turystycznej wynikający np. z degradacji środowiska przyrodniczego, jak ma to miejsce na polskim wybrzeżu M. Bałtyckiego.

Identyfikacja miejscowości i regionów o funkcji turystycznej wymaga zastosowania odpowiednich mierników. Muszą one być tak dobrane, aby możliwe było ich porównywanie zarówno w czasie, jak i w przestrzeni. Powinny być poprawne z punktu widzenia teoretycznego, czyli możliwe do zastosowania w postępowaniu badawczym. Zestaw cech musi być tak dobrany, aby były one mierzalne, porównywalne, możliwie syntetyczne, reprezentatywne oraz stabilne, tzn. takie, których wartości nie ulegają gwałtownym zmianom. W dotychczasowych badaniach stosowano głównie mierniki znane z analizy funkcjonalnej miejscowości i osiedli. Wraz z rozwojem badań ilość

mierników zwiększała się, przy równoczesnych ich zmianach jakościowych. Brak jednak nadal jednoznacznie sprecyzowanych kryteriów pozwalających wystarczająco ściśle określić funkcję turystyczną jednostek przestrzennych, szczególnie silnie daje się odczuć brak miernika syntetycznego. Stosowane dotychczas mierniki podzielić można na siedem podstawowych grup:

1. Walory turystyczne, a zwłaszcza walory środowiska przyrodniczego. Stosowane w tej grupie mierniki mają ogromną rozpiętość pod względem precyzji, poczynając od opisu (M. Patejuk 1974, A. Matczak, A. Suliborski 1984) poprzez najczęściej stosowaną bonitację punktową (S. Leszczycki 1933, 1936, 1937a, b, A. Bogucka, S. Mańkowska, S. Rokita 1962, T. Bartkowski 1970) do ujęcia modelowego bądź wyliczenia współczynników atrakcyjności turystycznej (J. Warszzyńska 1971a, b, 1972a, b, 1974).

2. Zagospodarowanie turystyczne. Mierniki tej grupy odnoszą się głównie do analizy wielkości bazy noclegowej, z rzadka uwzględniają pozostałe elementy składowe zainwestowania turystycznego. Najczęściej stosowany jest miernik określający wielkość oraz strukturę bazy noclegowej w danym terenie (M. J. Mileska 1967, A. Matczak, A. Suliborski 1984, J. Warszzyńska 1985). Stosowano także przelicznik liczby miejsc noclegowych w stosunku do powierzchni, tzw. gęstość miejsc noclegowych lub w odniesieniu do liczby stałych mieszkańców (J. Warszzyńska 1985), bądź w porównaniu do liczby miejsc gastronomicznych (M. Wysocka 1972). Przy badaniu obszarów wypoczynkowych strefy podmiejskiej A. Matczak (1982) porównywał stosunek liczby domów mieszkalnych do letniskowych. Dla regionów przygranicznych stosowano jako miernik funkcji turystycznej ilość przejść granicznych (T. Jarowiecka 1975a).

3. Dostępność komunikacyjna. Jest ona rozpatrywana w zakresie możliwości dojazdów masowymi środkami transportu, z uwzględnieniem czasu dojazdu, częstotliwości kursów, gęstości sieci transportowej oraz stopnia bezpośredniości dojazdu (D. Ptaszycka-Jackowska 1971, B. Prażanowski 1976, A. Matczak 1982). Analizowano także gęstość szlaków turystycznych, a w obszarach górskich liczbę wyciągów narciarskich (P. Préau 1968, A. Ziemiński 1973, B. Barbier 1978, J. P. Guérin, H. Gumuchain 1978).

4. Wielkość i struktura ruchu turystycznego. Jest to najbardziej rozbudowana i różnorodna grupa mierników funkcji turystycznej. Geografowie najczęściej wyliczają tzw. osobodni lub osobonoclegi, czyli liczbę udzielonych noclegów (J. Brzozowski 1960, R. Łazarek

1964, J. Łoboda 1971, J. Warszzyńska, A. Jackowski 1971, W. Philipp 1975, J. Wyrzykowski 1975, S. Ostrowski 1976, S. Sacha 1979, A. Matczak, A. Suliborski 1984). Stosowane jest także kryterium określające liczbę osób korzystających z bazy noclegowej oraz intensywność wykorzystania miejsc noclegowych (J. Warszzyńska 1985). Niektórzy autorzy wielkość ruchu turystycznego odnoszą do: liczby stałych mieszkańców (A. Bogucka 1971, A. Matczak 1982, J. Warszzyńska 1985) lub powierzchni (J. Warszzyńska 1985). A. Matczak i A. Suliborski (1984) jako miernik stosują liczbę turystów w ciągu roku przypadających na 1 miejsce noclegowe. W nielicznych opracowaniach powstałych w oparciu o badania terenowe określono faktyczną wielkość ruchu turystycznego, tj. liczbę turystów, którzy w określonym przedziale czasowym odwiedzili badaną jednostkę przestrzenną (M. Hornung 1979, A. Matczak i A. Suliborski 1984, J. Fischbach 1986). S. Liszewski (1987) w trakcie badań empirycznych prowadzonych na Mierzei Helskiej dokonał pomiaru liczby osób przebywających na plaży, analizuje ponadto podstawowe struktury demograficzne badanej populacji. S. Liszewski (1986, 1987) prowadził również pomiary natężenia ruchu samochodowego w różnych regionach turystycznych. W innych pracach np.: S. Ostrowskiego (1976), S. Sachy (1979), A. Matczaka i A. Suliborskiego (1984), J. Fischbacha (1986) poza określeniem wielkości ruchu turystycznego także analizowano wybrane jego cechy strukturalne, takie jak: formy ruchu turystycznego, strukturę demograficzno-zawodową uczestników ruchu turystycznego, długość pobytu turystów w regionie, a także stopień znajomości tego obszaru oraz sezonowość ruchu turystycznego. Pozwoliło to na określenie selektywności funkcji turystycznej, w stosunku do jakich grup ludności dany obszar spełnia tę funkcję. W tej grupie mierników badano również pochodzenie terytorialne turystów. Określane jest ono zarówno na podstawie miejsca zamieszkania, jak i odległości od obszaru wypoczynku (S. Sacha 1979, A. Matczak, A. Suliborski 1984, J. Fischbach 1986, S. Liszewski 1986, 1987). Inni badacze (S. Leszczycki 1934, P. Mariot 1969, J. Warszzyńska 1974) wyznaczali strefy wypoczynku dla poszczególnych jednostek osadniczych. Z kolei P. Mariot (1969) i S. Sacha (1969) wyliczali stosunek liczby turystów przybyłych z danej miejscowości do ogólnej liczby jej mieszkańców.

5. Wielkość i sposób użytkowania terenu. Miernik ten ma charakter powierzchniowy i określa zarówno wielkość, jak i strukturę terenów turystyczno-wypoczynkowych (A. Matczak 1982, A. Matczak, A. Suliborski 1984).

6. Wielkość dochodów uzyskiwanych z turystyki. Miernik ten stosowany był najczęściej jako współczynnik dochodów z turystyki w całej strukturze dochodów ludności (A. Jackowski 1969, 1971, 1972, A. Matczak, A. Suliborski 1984, J. Fischbach 1985), jak również obrotów w handlu (W. Jakubowski 1970, G. Gołębowski 1974, S. Ostrowski 1976).

7. Struktura zawodowa ludności i wielkość zatrudnienia. Jest ona tradycyjnie stosowana w badaniach geograficznych nad funkcjami różnorodnych jednostek przestrzennych. W przypadku badań funkcji turystycznej jej przydatność staje się ograniczona (A. Bogucka, S. Mańkowska, S. Rokita 1962, A. Werwicki 1970, M. Jerzyński 1977).

3. FUNKCJA TURYSTYCZNA PARKÓW NARODOWYCH I PROGRAM JEJ BADAŃ

Wśród obszarów pełniących funkcje turystyczne szczególne miejsce zajmują obszary prawnie chronione, a zwłaszcza parki narodowe. Obejmują one niewielkie tylko części krajów, w Polsce jest to zaledwie 0,4% powierzchni.

Głównym celem tworzenia ich jest ochrona unikalnego środowiska przyrodniczego, wszystkie pozostałe cele realizowane w tych obszarach muszą być podporządkowane funkcji wiodącej. Przyjmując to pryncypialne założenie należy uznać, iż turystyka, obok badań naukowych i dydaktyki, stanowi jedynie funkcję uzupełniającą tych obszarów. Pełnienie przez parki narodowe, położone w zróżnicowanych, a zarazem najciekawszych strefach krajobrazowych, funkcji turystycznej uwarunkowane jest przede wszystkim unikalnymi walorami środowiska przyrodniczego. Kontakt z naturalnym środowiskiem stwarza możliwość obcowania z przyrodą, zaspokojenia potrzeb poznawczych, dydaktycznych, a także wypoczynkowych. Te niezaprzeczalne walory przyrodnicze parków narodowych ściśle korespondują ze wzrastającym zapotrzebowaniem na wyjazdy turystyczne i wypoczynkowe zgłaszanym głównie przez mieszkańców wielkich miast. Istotnym elementem wpływającym na rozwój omawianej funkcji są też nawarstwiający się przez wiele lat tradycje turystyki w regionach występowania większości parków narodowych. Nie bez znaczenia jest tu również fakt, iż parki narodowe obejmują w Polsce obszary o deficytowych (unikalnych) krajobrazach, co powoduje na ich terenie silną koncentrację funkcji turystycznej, bez możliwości jej deglomeracji.

Charakter i stopień rozwoju funkcji turystycznej uzależniony jest także, choć już w znacznie mniejszym stopniu, od zagospodarowania

i użytkowania turystycznego terenu oraz od dostępności komunikacyjnej.

Ruch turystyczny w obszarach prawnie chronionych występuje w bardzo zróżnicowanych postaciach, przy czym preferowane są wszelkiego rodzaju formy o charakterze poznawczym (M. Baranowska-Janota 1977), choć niektórzy autorzy (J. Warszńska 1967) nie wykluczają innych ich rodzajów. Wielu badaczy uważa, że tereny chronione, ze względu na szkodliwe oddziaływanie ruchu turystycznego na przyrodę tak martwą, jak i ożywioną, powinno ograniczać się tylko do turystyki krajoznawczej. Natomiast całe zagospodarowanie wg tych koncepcji, winno być zlokalizowane poza granicami parków narodowych, w strefach ochronnych, pełniących rolę buforów zabezpieczających przed nadmierną presją turystyczną (T. Bartkowski 1980, D. Ptaszycka-Jackowska 1979). Przy założeniu atrakcyjnego zagospodarowania tych stref winny one zatrzymać część ruchu turystycznego, która do tej pory kierowała się bezpośrednio do parków narodowych (J. Gawłowska 1977).

Występowanie wielu różnorodnych funkcji² na niewielkich obszarach parków narodowych prowadzi często do ich kolizji. Największa niezgodność występuje między celami ochronnymi a gospodarczymi i turystycznymi. Turystyka, a zwłaszcza jej masowe formy powodują zanieczyszczanie powietrza i wody, hałas, zniszczenia szaty roślinnej, jej synantropizację, płoszenie zwierząt, zaśmiecanie terenu, erozję oraz denudację (A. Jagusiewicz 1981, M. Baranowska-Janota 1986).

M. Baranowska-Janota (1986) uważa, iż turystyka negatywnie oddziałuje na środowisko przyrodnicze, głównie ze względu na: niewłaściwe sposoby turystycznego użytkowania, wprowadzanie nieodpowiednich form ruchu turystycznego, przekraczanie chłonności turystycznej, zbyt duże i często niezgodne z celami i funkcjami parków narodowych zagospodarowanie turystyczne.

Turystyka w parkach narodowych, zdaniem badaczy zajmujących się ochroną środowiska (K. A. Waksmundzki 1976, M. Baranowska-Janota 1986), powinna być dalece ograniczona, dotyczy to głównie ograniczeń ilościowych, przestrzennych, a także czasowych. Sugestie te zgłaszane są, pomimo iż możliwości rozwoju funkcji turystycznej w tych obszarach, poddawanych ostrym reżimom prawnym, nie powodują tak dużych przeobrażeń fizjonomicznych, jak ma to miejsce w innych regionach kraju.

² W niektórych parkach narodowych pojawiają się funkcje produkcyjne i gospodarcze. Jak podaje K. Bromek (1967) Babiogórski Park Narodowy spełnia funkcje w zakresie gospodarki wodnej i leśnej.

Uznając za oczywiste i udowodnione występowanie funkcji turystycznej w parkach narodowych istotnym problemem staje się określenie metod jej badania. Mierników funkcji należy szukać w obrębie uprawianych współcześnie kierunków badania geografii turystyki. Jednak wiele z nich, stosowanych przy identyfikacji funkcji turystycznej miejscowości czy regionów, nie może być adoptowanych dla badań prowadzonych w parkach narodowych. Dotyczy to np. mierników zatrudnienia, powierzchniowych i wielu innych. Specyfika omawianego terenu powoduje, iż głównym miernikiem pozwalającym na identyfikację funkcji turystycznej oraz stopnia jej rozwoju jest określenie wielkości, struktury i zasięgu ruchu turystycznego. Ze względu na braki podstawowych danych statystycznych wymaga to prowadzenia badań terenowych.

Wielkość ruchu turystycznego pozwala określić znaczenie, a tym samym stopień rozwinięcia funkcji turystycznej parku narodowego. Identyfikacja miejsc stałego zamieszkania przybywających turystów, czyli analiza ich zasięgu przestrzennego, daje możliwość określenia znaczenia tej funkcji. W oparciu o tak przeprowadzone badania można mówić o funkcji oraz znaczeniu: lokalnym, regionalnym, krajowym lub międzynarodowym danego obiektu turystycznego.

Badania struktur demograficzno-zawodowych turystów, a także stopnia zorganizowania ruchu turystycznego określają selektywność funkcji w zakresie grup społecznych, dla których jest ona spełniana. Stopień rozwoju funkcji turystycznej oraz jej specjalizację badać można analizując formy ruchu turystycznego. Z kolei analiza sezonowości świadczy o ciągłości funkcji, wskazując czy jest to funkcja pełniona przez cały rok, czy tylko w wybranych jego porach.

Obok ruchu turystycznego ważnymi dla identyfikacji funkcji turystycznej parków narodowych mogą być także inne mierniki określające np. walory środowiska przyrodniczego, zainwestowanie turystyczne oraz dostępność komunikacyjna.

Jednym z podstawowych elementów badań funkcji turystycznej obszarów jest określenie walorów środowiska naturalnego i ich jakości. Jest to miernik o tyle istotny, że parki narodowe obejmują zawsze tereny o najwyższej atrakcyjności przyrodniczej i krajobrazowej. Bonitacji środowiska przyrodniczego można dokonać wg wszystkich znanych z literatury metod, a wybór najwłaściwszej uzależniony jest od strefy krajobrazowej, w której prowadzone są badania.

Pełnienie funkcji turystycznej przez parki narodowe wyraża się także w charakterystycznym dla tych obszarów zainwestowaniu turystycznym. Mierniki tego zagospodarowania mogą dotyczyć obiektów świadczących usługi noclegowe i gastronomiczne, długości szlaków tu-

rystycznych itd. Należy jednak nadmienić, że wartość tego miernika jest ograniczona, gdyż nie wszystkie parki narodowe posiadają odpowiednio rozwinięte zainwestowanie turystyczne, co dotyczy zwłaszcza parków o mniejszych powierzchniach.

Mierniki dostępności komunikacyjnej mogą być rozpatrywane w dwóch wymiarach: dostępności komunikacyjnej parków z zewnątrz oraz możliwości poruszania się w obrębie tych przestrzeni chronionych.

Bardzo ograniczone znaczenie w przypadku badania parków narodowych ma stosowany powszechnie przez geografów miernik analizujący strukturę zatrudnienia ludności. Tereny prawnie chronione charakteryzują się niewielką liczbą stałych mieszkańców, bądź zupełnym ich brakiem.

Cechami diagnostycznymi, które pozwalają na określenie relacji między funkcją turystyczną a ochroną parków narodowych, mogą być: użytkowanie ziemi, wskazujące na przestrzenie udostępnione do penetracji turystycznej oraz chłonność turystyczna tych obszarów pokazująca miejsce i wielkość kolizji między tymi funkcjami.

Wiele z wyżej wymienionych mierników uwzględnił w swojej dysertacji doktorskiej G. Richez (1986). Należy podkreślić, iż praca G. Richeza jest najpoważniejszym studium geograficznym na temat turystyki w europejskich parkach narodowych. W pracy tej na tle szeroko omówionej sytuacji prawnej terenów chronionych analizowane są wszelkie poczynania gospodarcze człowieka, a zwłaszcza związane z turystyką. Za najistotniejsze mierniki funkcji turystycznej parków narodowych autor uznaje: walory przyrodnicze, zagospodarowanie turystyczne oraz wielkość i strukturę ruchu turystycznego. W miarę posiadanego materiału G. Richez analizuje te elementy w parkach narodowych wybranych krajów europejskich. Należy nadmienić, iż rozdział poświęcony polskiemu parkom narodowym jest bardzo rozbudowany, a zwłaszcza szczegółowo zostały omówione problemy Tatrzańskiego Parku Narodowego.

Geografowie francuscy już od wielu lat zajmują się problematyką turystyki w parkach narodowych. Opracowali oni liczne monografie francuskich parków narodowych, w których wiele uwagi poświęcili problemom związanym z eksploatacją turystyczną tych obszarów. Publikowali oni także prace dotyczące bezpośrednio ruchu turystycznego w parkach narodowych, np. opracowania C. Avocat (1977) i C. Avocat i M. Thénoz (1981) dotyczące Parku Narodowego Écrins w Alpach.

Analiza funkcji turystycznej parków narodowych powinna opierać się, w miarę możliwości, na badaniach empirycznych mających na celu

określenie wielkości i struktury ruchu turystycznego, który traktowany jest jako główny miernik tej funkcji.

Ruch turystyczny winien być rozpatrywany wg czterech głównych parametrów, tj. wielkości, sezonowości, zasięgu przestrzennego, a także struktur demograficzno-zawodowych oraz stopnia zorganizowania.

Wyżej wymienione parametry ruchu turystycznego są uwarunkowane wieloma czynnikami, do głównych zaliczyć należy: walory i zagospodarowanie turystyczne, dostępność komunikacyjna oraz przeszłość, tradycje i folklor badanej jednostki przestrzennej. W dalszym toku prac badawczych należy odpowiedzieć na pytanie: na ile poszczególne parametry ruchu turystycznego są uzależnione od wspomnianych czynników.

PIŚMIENNICTWO

- Avocat C., 1977, *Le Parc National des Écrins*, „Extrait du Bulletin de la Société des Hautes-Alpes”.
- Avocat C., Thénnoz M., 1981, *Le Iréquentation touristique du Parc National des Écrins été 1979*, Trav. Scient. Parc Nat. Écrins, nr 1, s. 221—256.
- Baranowska-Janota M., 1977, *Zasady wykorzystywania obszarów chronionych na cele rekreacji i dopuszczenie innych funkcji*, Instytut Kształtowania Środowiska, Kraków.
- Baranowska-Janota M., 1986, *Turystyka na obszarach parków narodowych i krajobrazowych*, „Problemy Turystyki”, nr 3/4, s. 37—44.
- Barbier B., 1978, *Ski et station de sports d'hiver dans le mond*, Wien, Studies in the geography of tourism and recreation.
- Bartkowski T., 1970, *Kształtowanie i ochrona środowiska*, Warszawa.
- Bartkowski T., 1980, *Czy parki narodowe powinny być miejscem rekreacji*, „Aura”, nr 3, s. 8—11.
- Baud-Bovy M., 1966, *Definicja zagospodarowania turystycznego*, „Ruch turystyczny”, nr 2, s. 15—32.
- Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1971, *Zarys geografii miast*, Warszawa.
- Berezowski S., 1980, *Metody badań w geografii ekonomicznej*, Warszawa.
- Bernecker P., 1962, *Die Gefährdung des Fremdenverkehrs durch Beeinflussung Seiner natürlichen Faktoren*, „Landesforschung und Landesplanung”, nr 6, s. 10—24.
- Bogucka A., Mańkowska S., Rokita S., 1962, *Studium podziału funkcjonalnego, ziem górskich*, „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych”, nr 37, s. 3—44.
- Bogucka A., 1971, *Badania obszarów rekreacyjnych ziem karpaccich woj. krakowskiego pod kątem ich wykorzystania dla różnych form wypoczynku*, „Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich”, nr 9, s. 5—35.
- Bromek K., 1967, *Funkcje terenu Regionu Babiogórskiego. Opracowanie do planu zagospodarowania przestrzennego Babiogórskiego Parku Narodowego i jego strefy ochronnej*, t. 4, Kraków.
- Brzozowski J., 1960, *Ruch turystyczny w schroniskach tatrzańskich w 1958 roku*, „Ruch Turystyczny”, nr 1, s. 61—76.

- Costa J. F. da, 1957, *Chrońmy europejskie bogactwa turytyczne i uczmy się je poznawać*, „Ruch Turystyczny”, nr 1, s. 13—16.
- Dictionnaire de la géographie*, 1970, red. P. Georgé, Paris.
- Fischbach J., 1985, *Wybrane problemy turystyki zagranicznej w Hiszpanii*, [w:] *Problemy ekonomiczne i regionalne współczesnego świata. Materiały z konferencji*, Łódź, s. 55—65.
- Fischbach J., 1986, *Wielkość i struktura ruchu turystycznego w Bieszczadzkim Parku Narodowym*, [w:] *Metody nauczania przedmiotów geograficznych na kierunkach turystycznych wyższych uczelni*, Materiały z seminarium, Jabłonna, s. 74—93.
- Fularski M., 1935, *Zagadnienia ruchu turystycznego*, Warszawa.
- Gawłowska J., 1977, *Górskie parki narodowe — czym są, a czym być powinny*, „Wierchy”, s. 13—20.
- Gołębowski G., 1974, *Wpływ ruchu turystycznego na formy i metody działalności handlu detalicznego*, „Ruch Turystyczny”, nr 1, s. 89—111.
- Guérin J. P., Gumuchian H., 1978, *Pourquoi les sports d'hiver?*, *Mythologies et pratiques*. (Inst. de Géogr. Alpine), Grenoble.
- Harris C. D., 1943, *A Functional Classification of Cities in the United States*, „Geographical Review”, s. 86—99.
- Hornung M., 1979, *Województwo nowosądeckie jako teren indywidualnej, przyjazdowej turystyki świątecznej*, „Zeszyty Naukowe AWF” (Kraków), nr 18, s. 54—73.
- Jackowski A., 1969, *Przepływy pieniężne jako przykład badań geograficzno-gospodarczych (na przykładzie powiatu Nowy Targ)*, ZNUJ, Prace Geograficzne, nr 2, s. 125—147.
- Jackowski A., 1971, *Wpływ turystyki na kształtowanie się dochodów ludności pow. Nowy Targ*, „Folia Geographica”, Seria Geogr.-Oecon., nr 4, s. 93—112.
- Jackowski A., 1972, *Turystyka jako element gospodarki Podhala (Studium z geografii turystyki)*, Dokum. Geogr., nr 6, s. 132—136.
- Jackowski A., 1981, *Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie woj. nowosądeckiego)*, Kraków.
- Jagusiewicz A., 1981, *Turystyka w parkach narodowych*, „Problemy”, nr 10, s. 37—40.
- Jakubowski W., 1970, *Obsługa handlowa turystów i wczasowiczów*, Warszawa.
- Jarowiecka T., 1975a, *Problemy rozwoju funkcji turystycznych w górskich obszarach Karpat*, „Zeszyty Naukowe AWF” (Kraków), nr 10, s. 5—25.
- Jarowiecka T., 1975b, *Rozwój funkcji turystycznych w Karpatach*, „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych”, nr 162, Warszawa.
- Jasiulewicz M., 1981, *Próba klasyfikacji funkcjonalnej obszarów wiejskich województwa koszalińskiego*, „Studia i Materiały. Koszaliński Ośrodek Naukowy”, nr 2.
- Jerczyński M., 1973, *Zagadnienie specjalizacji bazy ekonomicznej większych miast w Polsce*, „Prace Geograficzne”, nr 97.
- Jerczyński M., 1977, *Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast (Zagadnienia dominacji funkcjonalnej)*, Statystyczna charakterystyka miast, Warszawa.
- Kasperski B., 1966, *Urządzenia wypoczynkowe w planowaniu przestrzennym. Urządzenia zakwaterowania. Urządzenia gastronomiczne*, „Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury”, Seria Prac Własnych, nr 120.
- Kiełczewska-Zaleska M., 1969, *Geografia osadnictwa*, Warszawa.
- Kosiński L., 1952, *Struktura ludności małych miast polskich*, „Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury”, nr 1, s. 35—43.

- Kosiński L., 1954, *Struktura ludności średnich i dużych miast polskich*, „Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury”, nr 1, s. 28—37.
- Kosiński L., 1958, *Zagadnienia struktury funkcjonalnej miast polskich*, „Przegląd Geograficzny”, nr 1, s. 59—96.
- Kostrowicki J., 1976, *Obszary wiejskie jako przestrzeń wielofunkcyjna. Zagadnienia badawcze i planistyczne*, „Przegląd Geograficzny”, t. 48, nr 4, s. 601—611.
- Kozieł R., 1978, *Typologia funkcjonalna miejscowości wiejskich legnicko-głogowskiego okręgu miedziowego w 1970 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Prace Inst. Geografii, ser. B, nr 2, s. 51—58.
- Leszczycki S., 1933, *Ruch letniskowy na Podhalu*, Pam. Pol. Tow. Baln., t. 12, s. 246—251.
- Leszczycki S., 1934, *Badania nad strefą wpływów poszczególnych uzdrowisk*, „Wiadomości Geograficzne”, t. 12, nr 10, s. 85.
- Leszczycki S., 1936, *Badania nad ruchem letniskowym na Podhalu*, Przegł. Zdroj. Kąpiel. i Przewod. Turyst., t. 25, nr 3, s. 25—28.
- Leszczycki S., 1937a, *Podhale jako region uzdrowiskowy*, Kraków.
- Leszczycki S., 1937b, *Zagadnienia geografii turystyki*, „Wiadomości Geograficzne”, t. 15, nr 3/4, s. 82—87.
- Leszczycki S., 1939, *Podstawy gospodarki uzdrowiskowo-letniskowej w Karpatach*, „Rocznik Ziemi Górskich”, s. 60—118.
- Lewiński S., 1966, *Dojazdy do pracy jako element typologii miasta*, „Przegląd Geograficzny”, nr 4, s. 715—724.
- Lienau C., 1970, *Schemat terminologiczny dla geograficznego ujęcia osiedli wiejskich*, Przeg. Zagr. Lit. Geogr., nr 2, s. 40—81.
- Liszewski S., 1986, *Funkcja turystyczno-wypoczynkowa Bieszczadów Polskich w świetle analizy ruchu ludzi i pojazdów*. Referat wygłoszony na seminarium nt. „Osadnictwo turystyczno-wypoczynkowe”, Lesko 1986, maszynopis w Zakł. Geografii Miast i Turystyki Uniwersytetu Łódzkiego.
- Liszewski S., 1988, *Funkcja osadnictwa nadmorskiego w świetle analizy ruchu turystycznego*. Przykład Mierzei Helskiej, Acta Univ. Lodz., Turyst. 4.
- Łoboda J., 1971, *Zagadnienia ruchu turystycznego w schroniskach, domach wycieczkowych oraz hotelach Karkonoszy i Kotliny Jeleniogórskiej*, „Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich”, nr 9, s. 37—63.
- Łoboda J., Wyrzykowski J., 1971, *Wybrane problemy metodologiczne hierarchizacji miejscowości turystycznych i węzłów komunikacyjnych na przykładzie regionu karkonoskiego*, „Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich”, nr 9, s. 65—98.
- Łazarek R., 1964, *Ruch turystyczny w 49 miejscowościach turystycznych w Polsce w okresie od 14 V do 16 IX 1963 roku*, „Ruch Turystyczny”, nr 1, s. 31—119.
- Maik W., 1976, *Analiza funkcjonalna sieci osadniczej podregionu kalisko-ostrowskiego*, ZNUAM, Seria geograficzna, nr 11.
- Mariot P., 1969, *Priestorove aspekty cestovneho ruchu a otázky gravitacneho zázemia návstevnych miest*, Geogr. Časopis., t. 21, nr 4.
- Marković S., *Quelques aspects structurels concernant l'aménagement de la station de tourisme*, Séminaire de recherches touristiques, UIOOT, Prague.
- Matczak A., 1982, *Funkcja wypoczynkowa strefy podmiejskiej Łodzi*, maszynopis, w Zakł. Geografii Miast i Turystyki Uniwersytetu Łódzkiego.
- Matczak A., Suliborski A., 1984, *Funkcja turystyczna regionu Zbiornika Otmuchowskiego*, Acta Univ. Lodz., Folia geographica, nr 3, s. 99—117.

- Matczak A., 1983—1984, *Dostępność komunikacyjna terenów wypoczynkowych w strefie podmiejskiej Łodzi*, „Przegląd Ekonomiczno-Społeczny m. Łodzi”, nr 9, s. 113—125.
- Mileska M. I., 1963, *Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju*, „Prace Geograficzne”, nr 43.
- Mileska M. I., 1967, *Klasyfikacja miejscowości turystycznych*, „Ziemia”, s. 246—257.
- Ostrowski S., 1976, *Ruch turystyczny w Polsce*, Warszawa.
- Patejuk M., 1974, *Ocena przydatności środowiska geograficznego do funkcji wypoczynku (przykład Augustowa i jego rejonu)*, „Miasto”, nr 3, s. 10—15.
- Philipp W., 1975, *Struktura bazy noclegowej i jej wykorzystanie w trzech powiatach województwa krakowskiego: myślenickim, limanowskim, suskim*, „Zeszyty Naukowe AWF” (Kraków), nr 10, s. 104—114.
- Prażanowski B., 1976, *Analiza i ocena połączeń kolejowych obsługujących główne rejony turystyczno-wypoczynkowe w Polsce*, „Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki”, nr 1(29), s. 23—40.
- Préau P., 1968, *Essai d'une typologie des stations de sports d'hiver dans les Alpes du Nord*, „Revue de Geographica Alpine”, nr 1.
- Ptaszycka-Jackowska D., 1971, *Dostępność komunikacyjna terenów turystyki pobytowej woj. krakowskiego*, „Folia Geographica”, Seria Geogr.-Oecon., t. 4, s. 63—92.
- Ptaszycka-Jackowska D., 1979, *Turystyka w rezerwach przyrody*, „Aura”, nr 4, s. 9—11.
- Rajman J., 1965, *Uprzemysłowienie a przemiany ludnościowo-osadnicze woj. opolskiego* (Instytut Śląski w Opolu), Katowice.
- Rajman J., 1972, *Klasyfikacja typologiczna miast i osiedli miejskich aglomeracji Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, „Folia Geographica”, Seria Geogr.-Oecon., t. 5, s. 23—38.
- Richez G., 1986, *Parcs Nationaux et tourisme en Europa*, L'Universite d'Aix-Marseille II.
- Sacha S., 1978, *Organizacja przestrzenna ruchu turystycznego i jej uwarunkowania*, „Zeszyty Naukowe AWF” (Kraków), nr 16, s. 208—213.
- Sacha S., 1979, *Ruch turystyczny w regionie nowosądeckim*, „Zeszyty Naukowe AWF” (Kraków), nr 18, s. 25—53.
- Stola W., 1978, *Próba klasyfikacji funkcjonalnej obszarów wiejskich strefy podmiejskiej Warszawy*, Archiwum Problemu Międzyresortowego, I. 28.
- Stola W., 1982, *Klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski*, „Przegląd Geograficzny”, t. 54, nr 4, s. 427—452.
- Stalski M., 1973, *Przestrzenne aspekty zagospodarowania turystycznego*, „Studia „KPZK PAN”, t. 41.
- Suliborski A., 1976, *Zmiany funkcji miast województwa łódzkiego w latach 1960—1970*, Łódź, maszynopis.
- Suliborski A., 1983, *Niektóre problemy badań funkcji miasta w świetle podstawowych założeń koncepcji systemowej*, Acta Univ. Lodz., Folia geographica, nr 2, s. 3—16.
- Trybowska E., 1938, *Pojęcie miejscowości turystycznej w ustawodawstwie niemieckim*, „Turystyka Polska”, nr 7—8, s. 108—110.
- Waksmundzki K., 1976, *Parki narodowe — problemy wybrane*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia PAX”, nr 1—2, s. 10—23.
- Warszyńska J., 1967, *Funkcja turystyczna obszarów położonych w obrębie otuliny*

- Babiogórskiego Parku Narodowego, Opracowanie do planu zagospodarowania przestrzennego BgPN oraz jego strefy ochronnej, Kraków.*
- Warszyńska J., Jackowski A., 1971, *Turystyka w regionie krakowskim*, „Nauka dla wszystkich”, nr 152, Kraków.
- Warszyńska J., 1971a, *Waloryzacja miejscowości z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej (zarys metody)*, ZNUJ, *Prace Geograficzne*, nr 27.
- Warszyńska J., 1971b, *Waloryzacja miejscowości powiatu żywieckiego z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej*, „Folia Geographica”, *Seria Geogr.-Oecon.*, t. 4, s. 113—136.
- Warszyńska J., 1972a, *Ocena środowiska naturalnego pow. żywieckiego pod względem sezonowości i form ruchu turystycznego*, „Czasopismo Geograficzne”, t. 43, nr 2, s. 171—190.
- Warszyńska J., 1972b, *Ocena walorów turystycznych miejscowości położonych w dorzeczu Białej Dunajcowej*, „Folia Geographica”, *Seria Geogr.-Oecon.*, t. 5, s. 121—148.
- Warszyńska J., 1974, *Ocena zasobów środowiska naturalnego dla potrzeb turystyki (na przykładzie woj. krakowskiego)*, ZNUJ, nr 350, *Prace Geograficzne*, nr 36.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, Warszawa.
- Warszyńska J., 1985, *Funkcja turystyczna Karpat Polskich*, „Folia Geographica”, *Seria Geogr.-Oecon.*, t. 13, s. 79—104.
- Weeb J., 1959, *Basic concepts in the analysis of small urban centers of Minnesota*, *Ann. Assoc. Am. Geogr.*, nr 49.
- Werwicki A., 1970, *Rozwój miast i osiedli miejskich jako wyraz pełnienia ich funkcji*, „Przegląd Geograficzny”, nr 2, s. 267—281.
- Wysocka M., 1972, „Zamknięta” turystyczna baza gastronomiczna, „Ruch Turystyczny”, nr 1, s. 59—70.
- Wyrzykowski J., 1975, *Ocena aktualnego wykorzystania obszarów z walorami wypoczynkowymi*, Wrocław.
- Ziemilski A., 1973, *Stacja sportów zimowych w krajach alpejskich. Studium z zagadnień planowania przestrzennego i zagospodarowania turystycznego w górach*, Warszawa.

Mgr Jarosław Fischbach
Zakład Geografii Miast i Turystyki
Instytutu Geografii Ekonomicznej
i Organizacji Przestrzeni UŁ
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
30 marca 1988 r.

RÉSUMÉ

Pour les besoins des recherches géographiques le terme „fonction” a été adopté vers la fin du XIXème siècle. En 1981, F. Ratzel le premier a employé la formule: fonction d'une ville. Dans les recherches suivantes concernant les fonctions des unités spatiales, c'est la découverte du rôle spécifique d'une localité ou d'une région dans l'espace sociale et économique qui est devenu un devoir primordial. Puisque ce rôle doit démontrer quelles fonctions sont remplies par la localité, le terrain, la région dans toute la répartition des devoirs sociaux et économiques du pays.

Les recherches sur la fonction en géographie sont faites sur les terrains différents du point de vue d'espace et de qualité. Les élaborations se rapportant à la fonction des unités de colonisation et surtout des terrains urbains sont prédominantes. Cependant celles qui concernent l'analyse de la fonction agricole, industrielle ou touristique ne sont pas rares.

Les recherches sur la fonction touristique des localités et des terrains initiées dans les années 30 de notre siècle se sont développées sur une plus grande échelle dans les dernières années. Cependant jusqu'à présent on n'a pas réussi à élaborer une définition, universellement obligatoire, de la fonction touristique.

Selon l'auteur, les unités spatiales remplissant leur fonction touristique sont celles, dans lesquelles le tourisme constitue une des formes de leur activité sociale et économique indépendamment de leur importance spatiale et économique. C'est une fonction exogène, donc destinée pour les gens du dehors. Elle diffère d'autres fonctions, car elle peut être remplie par une localité ou une région temporellement ou en saisons définies de l'année.

L'apparition de la fonction touristique sur un terrain donné dépend avant tout des valeurs touristiques, ainsi que de la demande sociale de repos et de actives du tourisme. La formation de cette fonction entraîne toujours le mouvement touristique accompagné de développement de la base de couchage et d'accroissement de l'accessibilité aux moyens de transport. Dans les élaborations concernant la fonction touristique des unités spatiales plusieurs étalons ont été appliqués. Parmi eux il faut citer sept groupes essentiels: valeurs touristiques, aménagement touristique, accessibilité aux moyens de transport, grandeur et structure du mouvement touristique, grandeur du terrain et le moyen de l'utiliser, grandeur des revenus du tourisme, structure professionnelle et grandeur de l'occupation dans la région touristique.

Parmi les terrains remplissant leur fonction touristique, le rôle particulier est joué par ceux, protégés par voie de justice: les parcs nationaux avant tout. Ayant les plus hautes valeurs du milieu naturel, ils occasionnent de grandes migrations touristiques. En Pologne les parcs constituent seulement 0,4% de la superficie du pays; ils occupent des terrains aux paysages uniques, donc la forte concentration de la fonction touristique y a lieu, la possibilité de désagrégation étant très limitée.

L'étude de la fonction touristique des parcs nationaux est entravée à cause du manque de données statistiques. Cela contraint à faire des mesurages et des observations sur le terrain. En ce cas, l'étalon essentiel c'est le mouvement touristique, sa grandeur, son caractère saisonnier, aussi bien que les structures démographiques et professionnelles et les lieux d'habitation constante. Les autres étalons ont la valeur plus limitée vu le manque des investissements touristiques et des lieux d'occupation dans de nombreux parcs nationaux.

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

The term „function” was adopted for purposes of geographical studies at the end of the last century. In 1891, F. Ratzel was the first to use the term „town's function”. The main task of further studies on functions of spatial units was to determine a specific role of a locality, region or area in the socio-economic space.

This role is to point out what functions are performed by a given locality, region, or area in the entire system of the country's socio-economic tasks.

The studies of functions in geography are conducted on spatially and qualitatively differentiated areas. There predominate studies concerning functions of settlement units, and especially urban areas, but we can also find studies dealing with analysis of agricultural, industrial and tourist functions of different geographical regions.

The studies of tourist functions of localities and areas initiated in the thirties of the present century were expanded on a wider scale in the last several years. However, it has proved impossible till now to elaborate a single and commonly binding definition of the tourist function.

According to the author, we can speak about spatial units performing their tourist function when tourism constitutes in them one of forms of the socio-economic activity irrespective of its spatial and economic rank. It is an exogenous function, i.e. a function oriented at persons „from outside". Unlike other functions, it may be performed by a locality or a region temporarily, in definite seasons of the year. Appearance of the tourist function on a given area is mainly dependent on its tourist attractions and also on the social demand for recreation and active forms of tourism. On the other hand, an effect of development of this function is always the tourist traffic, which is usually accompanied by expansion of accommodation capacities, as well as by improved transport accessibility of a given locality or region. In the previous studies concerning the tourist function of spatial units, there were applied many diverse measures. They may be classified in their seven main groups, i.e. measures reflecting: tourist attractions, tourist development of a locality of region, their transport accessibility, size and structure of tourist traffic, size and mode of land use, volume of incomes obtained from tourism, and occupational structure and volume of employment in tourist regions.

Among areas performing the tourist function, a special place is held by legally-protected areas, and especially by national parks. As a result of the highest attractions of the natural environment offered by them they witness huge tourist migrations. In Poland, national parks occupy barely 0.4% of the country's area. They often encompass areas possessing deficit or unique landscapes. Consequently, they are characterized by a strong concentration of the tourist function and a very limited possibility of its deglomeration.

The studies on the tourist function of national parks are mainly hampered by lack of statistical data, which necessitates field studies and observations. The main measure in this case is tourist traffic, its size, seasonality, demographic-occupational structure, and tourists' place of permanent residence. The remaining indices are of lesser value due to absence of tourist facilities and jobs in many national parks.

Translated by Leszek Podbielski